

формах, що символізують сімейні стосунки (наприклад, гра у "сім'ю звірів", в якій беруть участь тато – кіт і мама – кішка), "обмін ролями" (ігри, в яких подружжя міняється між собою ролями), "живі скульптури" (члени сім'ї відображають в позах різні аспекти сімейних стосунків).

Отже, використання психологами і соціальними педагогами вище запропонованих технік і методик у роботі з подружжями допоможе попередити та подолати конфлікти, що виникають у сімейних парах.

Використана література:

1. Богданов Г. Т., Богданович Л. А., Колев А. М. и др. Супружеская жизнь: гармония и конфликты / Сост. Л. А. Богданович. – М., 1991. – 175 с.
2. Козырев Г. И. Введение в конфликтологию: Учеб. пособие. – М., 1999. – 132 с.
3. Левкович В. П., Зуськова О. Э. Отдельные виды конфликтов // Психология конфликта. – СПб., 2001. – С. 118-132, С. 415-429.
4. Вітенко І. С. Основи психології. – В., 2001. – С. 220-231.
5. Сысенко В. А. Супружеские конфликты. – М., 1989. – 73 с.
6. Соловьев В. Семейно-бытовая культура. – Минск, 1987. – 106 с.
7. Гармонія і дисгармонія стосунків батьків та дітей в сучасній родині // Рідна школа. – 2001. – № 7. – С. 33-36.
8. Семиченко В. А., Заслуженюк В. С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування. – К., 1998. – С. 180-201.
9. Майерс Д. Социальная психология // Пер. с англ. – СПб., 1999. – 688 с.
10. Скалько О. В. Сімейна психотерапія // Журнал для батьків. – 1999. – № 4. – С. 17-19.
11. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В. В. Психология и психотерапия семьи. – СПб., 1999. – С. 19-46.
12. Шапошников Е. А. 1000+1 совет семейного психотерапевта. – М., 2003. – С. 23-27.
13. Подолання подружніх конфліктів // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 8. – С. 50-52.
14. Васківська С. Основи психологічного консультування. – К., 2004. – 256 с.

АННОТАЦІЯ

В статті зображені причини виникнення сімейних конфліктів, охарактеризовані їх типові прояви і пропонуються можливі способи запобігання та подолання конфліктів в сімейних парах.

Польська Ю. В., Голубева М. О., Приходькіна Н. О.
НаУКМА

ПОНЯТТЯ "ГЕНДЕР" ТА ЙОГО МІСЦЕ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Актуальність дослідження. Україна інтегрує у світове суспільство, де відбувається зміна багатьох усталених парадигм, культурних стереотипів і освітніх стратегій. Одним з головних пріоритетів розвитку держави стає

ліквідація всіх проявів соціальної і, зокрема, ґендерної нерівності, що суперечить сьогоденним політичним реаліям. З 1 січня 2006 р. вступив у силу Закон України "Про забезпечення однакових прав і можливостей чоловіків і жінок", яким передбачено правове досягнення паритетного положення чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільства. 27 грудня 2006 р. Кабінет Міністрів України прийняв Державну Програму по затвердженню ґендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 р. Головною метою програми є затвердження рівних прав чоловіків і жінок та рівних можливостей для їх реалізації як основних прав людини. В зв'язку з цим, на нашу думку, наразі є особлива необхідність отримання знань з ґендерної проблематики, майбутнім чиновникам і політикам, педагогам і журналістам, тобто представникам тих професій, які суттєво впливають на суспільну свідомість. Актуальність даної статті визначається аналізом проблеми визначення терміну "ґендер" та розрізнення понять "ґендер" і "стать".

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема ґендерної освіти знаходиться на новому етапі свого розвитку. *Основні теми сучасного етапу складаються з пріоритетів ґендерних досліджень.* Саме це сьогодні має бути в центрі уваги вчених, викладачів, спеціалістів, які працюють в сфері освіти. Слід зазначити, що українські дослідження освіти в контексті ґендерного підходу знаходяться ще початку свого опрацювання. Щодо визначення поняття "ґендер" існує багато думок і ідей. У своїй статті ми проводимо аналіз трактувань цього терміну різними дослідниками, як українськими, так і зарубіжними, та подаємо своє бачення його визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо ролей у суспільстві чоловіків і жінок існує декілька підходів в історії розвитку соціогуманітарного знання: кроскультурні дослідження антропологів (Дж. Аронофф, В. Кройно, М. Мід, Г. Рубін та ін.), есенціалістсько-бідетерміністська концепція (Ж.-Ж. Руссо, Ф. Ніцше, О. Зейнінгер та ін.), структурний функціоналізм (Т. Парсонс, Р. Бейлз), соціально-конструктивістський напрям (П. Бергер і Т. Лукман, І. Гофман та ін.). Ґендер як культурна метафора осмислюється в філософії постмодернізму у роботах таких дослідників, як Л. Ірігарей, Ю. Крістева, Х. Сису та ін. Конфліктність в інтерпретації поняття "ґендер" можна констатувати на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних досліджень А. Андрійко, Д. Батлер, Ш. Берн, І. Бондаревська, І. Вороніна, П. Горностай.

І. Жеребкіна, О. Здравомислова, О. Іваненко, Т. Климентова, Н. Кутова, Л. Малес, Т. Мельник, О. Петренко, Н. Пушкарьова, Г. Рудь, М. Свідло, Д. Скот, А. Тьомкіна, Н. Чухим, М. Богачевська-Хом'як, Р. Хоф та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес становлення ґендерного підходу є визначеним етапом у розвитку соціогуманітарного знання. Як показує аналіз сучасних українських публікацій, присвячених соціальним проблемам, концептуальні підходи і аксіологічні орієнтири досліджень зазнають достатньо швидких змін за достатньо короткі строки.

В історії розвитку соціогуманітарного знання існує декілька підходів, де пояснюється, чому у суспільстві чоловікам і жінкам приписуються різні соціальні ролі та риси характеру. Ессенціалістсько-бідетерміністська концепція (Ж.-Ж. Руссо, Ф. Ніцше, О. Вейнінгер та ін.) пояснює, що чоловіків і жінок різне природне призначення, яке визначається їх біологічними відмінностями. В роботі "Стать та характер" Вейнінгер приписує чоловічому все позитивне та цінне, жіноче ж є лише відображенням і тінню чоловічого. "Жінка тяжіє до чоловіка так, як футляр до коштовностей, його погляди стають її поглядами, його симпатії – її симпатіями, його антипатії – її антипатіями" [4, с. 289]. Схожі з цими ідеями положення структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Бейлз), одним з яких є теорія взаємодоповненості статей. Американський соціолог Т. Парсонс наголошує на раціональності поділу соціальних ролей між чоловіками і жінками та необхідності його відтворення у всіх суспільствах [15, с. 173]. Соціально престижна професійна діяльність чоловіка визначає його лідерство у сім'ї, а домашня праця жінки, яку Т. Парсонс назвав "псевдозаняттям", – її покірну роль. Кроскультурні дослідження антропологів (Дж. Аронофф, В. Кройно, М. Мід, Г. Рубін, та ін.) показують, функції, які в одному суспільстві виконують чоловіки, в іншому можуть вважатися обов'язком жінок, і навпаки. Г. Рубін, вивчаючи структурну антропологію і психоаналіз, дала визначення ґендерній системі як набору угод, якими суспільство оперує, щоб трансформувати біологічну сексуальність в продукт людської активності, і де ці трансформовані сексуальні потреби задовольняються [17, с. 101]. Висновки цих досліджень стали фундаментом соціально-конструктивістського напрямку (П. Бергер і Т. Лукман, І. Гофман та ін.), в якому пропонується розрізняти біологічну та соціальну стать.

Розрізнення понять "стать" і "ґендер" історично належить психологу Р. Столлеру, який вперше заговорив про ґендерну ідентичність як про щось

відмінне від поняття "стать". Вивчаючи в Каліфорнійському університеті психологію гермафродитів і транссексуалів, він розумів, що легше хірургічним шляхом змінити стать людини, аніж психічним – її ґендерну ідентичність. "Введення нового поняття, – писала українська дослідниця Н. Чухим, – було причинене необхідністю подолання концепцій, які розглядали різні статеві риси й ролі як виявлення "природних" властивостей. *Культурна антропология переконливо довела, що те, що в одному суспільстві оцінюється як жіноча характеристика, в іншому може вважатися ознакою чоловіків. Таким чином, статева роль перестає розглядатись як виявлення наперед заданої природи, а береться як система очікувань адекватної поведінки, при цьому ґендер розглядається не як природна стать, а як "соціально-культурний конструкт"* [19]. Тому термін "ґендер" використовується в соціально-гуманітарних науках для відображення соціокультурного аспекту статевої належності людини. В англійській мові є два поняття: секс (sex) – стать і ґендер (gender) – соціостать. Ці два поняття використовуються для проведення так званої горизонтальної соціостатевої стратифікації суспільства. Sex означає біологічну стать і належить до природних конструкцій, які виражають біологічні відмінності між чоловіком і жінкою. Gender, у свою чергу є соціальним конструктом, який позначає особливості поведінки, соціальних стратегій тощо. Якщо стать задається природно, то ґендер конструюється соціально та зумовлений культурою суспільства в конкретний історичний період.

В українській мові, на відміну від англійської, поняття *стать* не є ідентичним поняттю *секс*. Запозичена лексема секс відображає лише взаємодію статей, пов'язану з репродуктивною функцією. Саме тому українська мова, незважаючи на свою багату і милозвучну лексику, не знайшовши аналога англійському терміну "ґендер", наразі змушена приймати це неблагозвучне слово в своє семантичне поле; і використовувати всі три лексеми: *стать*, *ґендер*, *секс*. Проте, як зазначає І. Жеребкіна, що незвичайне слово "ґендер" виявилось менш радикальним для нашої культури, ніж, здавалося б, звичайне слово "жінка". Насамперед це зумовлено самою новизною поняття, "Яке не обтяжує його тим негативним значенням, що його заробили поняття "фемінізм" і "жіноче питання" [1, 35]. Українські вчені-гуманітарії вбачають *суть* поняття *ґендер*

і статтю у виключенні біологічного детермінізму, який приписує всі соціокультурні відмінності, пов'язані зі статтю, універсальним природним факторам. І це є дуже важливо (і концептуально, і практично), і про це написано багато статей як зарубіжних, так і українських ґендерологів. Конфліктність в інтерпретації поняття "ґендер", яку можна констатувати на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних досліджень (А. Андрійко, Д. Батлер, Ш. Берн, І. Бондаревська, П. Горностай, Л. Малес, Т. Мельник, О. Петренко, Г. Рудь, М. Свідло, Д. Скот, Р. Хоф та ін), стосується біологічно та соціально обумовлених відмінностей в характеристиці статей. Ґендер як культурна метафора осмислюється в філософії постмодернізму у роботах таких дослідників, як Л. Ірігарей, Ю. Крістева, Х. Сису та ін., які "крім біологічного і соціального аспектів в аналізі статі виявили третій – символічний, або, власне кажучи, культурний аспект" [3, с. 49].

Залежно від напрямку дослідження, використовуваних теоретичних підходів і методології ґендерного аналізу, перевага надається або біологічній основі статі, або ж соціальній сутності характеристик чоловіка та жінки. Наприклад, Дж. Батлер у роботі "Ґендерний неспокій" зазначає, що "яку б біологічну непіддатливість не мала стать, де ґендер визначається культурою – він не є наслідком статі і зовнішньо не фіксується як стать" [7, с. 7]. Він є перформанцією ідентичності на даний момент у даного суб'єкта під впливом визначених соціальних стереотипів, їй суперечить Л. Ірігарей, вважаючи, що розрізнення стать / ґендер означає радикальний розрив між тілами, які мають ознаки статі, і культурно сконструйованими тендерами. Е. Гросс розглядає ґендер як метафору сексуальної диференціації, що не піддається визначенню чи ідентифікації. Дослідниця-американка Т. Де Лауретіс у поворотній для ґендерних дослідженнях книзі "Технології ґендеру" (1987 р.), посилаючись на ідеї М. Фуко, пише: "Я показала, що ґендер – не проста похідна від анатомо-біологічної статі, а соціальна конструкція, репрезентація або скоріш за все складовий ефект дискурсивних і візуальних репрезентацій, які, наслідуючи Фуко, я розглядала, як продукт різних суспільних інституцій: не тільки сім'ї, системи освіти, мас-медіа, медицини та права, але також, що менш вірогідно – мови, мистецтва, літератури, кіно та наукової теорії [11, с. 136]. Теоретик фемінізму Кейт Мілет, в своїй книзі "Сексуальна політика" підкреслює, що ґендер як соціокультурний конструкт детермінує не тільки стиль одягу та поведінки, але й через певну систему соціалізації й культурні норми, психологічні якості (заохочуючи одні і пригнічуючи інші), здібності

(наприклад, через стереотипи "математика – не жіноча справа"), види діяльності, професії тощо. В цьому розумінні бути чоловіком чи жінкою зовсім не означає мати певні природні якості, а значить виконувати ту чи іншу соціостатеву роль [14, с. 4]. Українська дослідниця І. Бондаревська вважає, що "гендер – це своєрідний результат соціалізації людини у суспільстві відповідно до її статевої належності" [2, с. 37]. Проблема ґендера, на її глибоке переконання, полягає в штучності статі, оскільки саме в цьому є первинний сенс запровадження означеного поняття як такого, що розрізняє те, що людині дано від природи у формі її тіла, і те, що вона отримує як систему суспільно-рольових приписів і стереотипів поведінки. Як штучне утворення, тобто в сенсі необумовленості суто природними чинниками, поняття ґендера відкриває нове поле творчої активності, а саме: або ми вважаємо, що стать має якусь константну сутність, з певним стійким набором характеристик, форм мислення, поведінки і потреб, або визнаємо істотну теоретичну невизначеність характеристик статі, їх залежність від соціальних, культурних, етнічних, професійних, конфесійних тощо контекстів. Свідомо чи несвідомо дослідник має визначитись у своїх підходах, а також зважати на контекстуальність можливого (свого й іншого) погляду на проблему. Тому передусім необхідно вести мову про встановлення відповідності між різними культурними контекстами, про інтерпретацію і критику окремих понять та сюжетів ґендерної теорії в українському соціокультурному ландшафті, що сприятиме дійсній суспільній та науковій легітимзації ґендерної теми [8, с. 278].

На нашу думку, заслуговує на увагу *систематизація цього поняття, запропонована російською дослідницею О. Вороніною*. Вона виокремлює такі варіанти його розуміння: а) ґендер як соціальна конструкція, утворена через механізми соціалізації; б) ґендер як структура або процес, тобто розуміння ґендеру як стратифікаційної категорії; в) ґендер як культурна метафора у філософських і постмодерністських концепціях [18, с. 8]. Н. Пушкарьова зауважує, що тендер "може бути і соціальним і психологічним конструктом", ґендерний підхід до дослідження – це "врахування багатоваріантного впливу фактору статі". Стать як категорія, на її глибоке переконання, складається, таким чином, "ніби з двох дуже важливих компонентів: статі біологічної (SEXUS) і статі соціальної (GENDER)" [16, с. 172]. Можливо, це пояснення знімає численні конфліктні визначення

усталених у психології і педагогіці термінах, в назву яких включене слово "статевий", але мають при цьому достатньо широке значення (наприклад, "статеве виховання" та ін.).

У сучасних соціогуманітарних науках ґендер є одним з основних понять, яке означає "соціальні очікування від представників кожної статі", і на відміну від поняття "стать", "стосується не суто біологічних чи фізіологічних властивостей, за якими різняться чоловіки й жінки, а соціально сформованих рис, притаманних "жіночості" (фемінності) та "мужності" (маскулінності)" [9, с. 79]. В соціально-педагогічному дискурсі ґендер пропонується розглядати як процес оволодіння поведінковими діями і соціально-статевими ("ґендерний дисплей" за І. Гофманом), ідентифікованими зі статевою належністю, і як статус індивіда в структурі соціальної статево-рольової взаємодії. І. Гофман розглядає дисплей як "конвенціальні моделі поведінки, структуровані як обмін двох діючих осіб" [7, с. 87], як різноманітність уявлень "чоловічого" і "жіночого" у міжособистісній взаємодії. Тобто прояви ґендеру не можна звести тільки до виконання статевих ролей, що ґендерну ідентичність неможливо відмінити або ж змінити, як одяг чи роль у спектаклі. Ґендерний дисплей не універсальний – він детермінований культурою та владними стосунками. Дослідниця із США Маргарет Мід, вивчаючи систему виховання хлопців і дівчат у народів Полінезії, зробила досить вражаючі висновки, які відіграли величезну роль у розвитку сучасних досліджень про стать. Її цікавили питання: чи існує реальна та універсальна відмінність між чоловіками і жінками, а якщо існує, то чи є вона результатом біологічного або соціального розрізнення? М. Мід була здивована результатами дослідження. Виявилось, що людська природа неймовірно пластична, і різниця між індивідами, членами різних культур, як і різниця між індивідами в межах однієї культури, "майже повністю зводиться до умов їх життя, особливо в ранньому дитинстві, причому форма, в якій реалізуються ці умови, детермінована культурою. Саме такими є стандартизовані відмінності між статями: вони є породженням культури, вимогам якої навчається відповідати кожне нове покоління чоловіків і жінок..." [20, с. 278-280]. Маргарет Мід відкрила племена, в яких повним набором "жіночих" якостей володіли чоловіки і навпаки. І таке положення речей повністю відповідало прийнятим у цих племенах нормам. Отже, зміст, який ми вкладаємо в поняття фемінний і маскулінний, конструється культурою. Соціальна домінантність, агресивність і сексуальність властиві

чоловікам і жінкам рівною мірою і залежать більше від тендеру, аніж від біологічної статі. Іншими словами, “бути жінкою чи чоловіком – зовсім не означає просто бути людиною з жіночою чи чоловічою анатомією. Це означає відповідати певним соціокультурним очікуванням, які пред’являються суспільством стосовно людини на підставі прийнятих там “правил статі” [5, с. 14].

Українська вчена Н. Кутова зазначає, що багато відмінностей у поведінці та життєвому досвіді чоловіків і жінок не обумовлені біологічними відмінностями між, статями, а є соціально-культурними утвореннями. “Розуміння того, що дихотомія статей змодельована продовжує моделюватися культурою, є ключовим положенням, яке ставите під сумнів правомірність сучасного стану речей, який проголошує стать онтологічною категорією та виправдовує надання різних можливостей для розвитку чоловіків і жінок” [10, с. 56]. Індивід, на її думку, засвоює правила поведінки й установи, які суспільство вважає відповідними до ґендерних ролей у процесі соціалізації.

Українська дослідниця Т. Мельник розглядає ґендер як систему, що містить три позиції: 1) систему знань; 2) ґендерну систему суспільства; 3) ґендерні практики [13, с. 20-22] (табл. 1).

Таблиця 1

ґендер як система (за Т. Мельник)

Система знань	ґендер – комплекс соціально-філософських, соціологічних, політологічних, психологічних, культурологічних та інших теорій, що аналізують розвиток чоловічої та жіночої ідентичностей та суб’єктивності, становище жінки й чоловіка в суспільстві, систему чоловічого домінування, формування нормативних зразків “чоловічого” та “жіночого” в певній культурі.
Система суспільства	ґендер – сукупність взаємопов’язаних інститутів та організацій, за допомогою яких соціально, ідеологічно й організаційно будуються стосунки між жінкою та чоловіком, ставлення суспільства до проблеми статі, формуються реальна статева нерівність або рівність, здійснюються завоювання, реальне утвердження й гарантії прав, свобод і обов’язків чоловіків і жінок, забезпечуються реальні можливості їх самореалізації відповідно до досягнутого рівня тендерної

Система практики	Участь обох статей як рівних у прийнятті рішень, у формуванні тендерних стратегій і відповідних до них політик, творенні тендерного права. Через практику можливе пізнання патріархальної соціальної практики, додання тендерної нерівноваги та маскулінного домінування в культурі.
------------------	--

Отже, "гендер" є однією з найважливіших меж соціальних стосунків і включає три групи характеристик: біологічна стать, статеворольові стереотипи, поширені в суспільстві, а також "гендерний дисплей" – продиктовані суспільством норми чоловічої і жіночої дії і взаємодії у різноманітті їх проявів.

Поняття "гендер" сьогодні успішно використовується в контексті різних галузей соціально-гуманітарного знання, як однієї з його базових категорій. Слушною є думка української дослідниці Л. Малес, що "залишається певна невизначеність та проблемність категорій, на яких ґрунтуються гендерні дослідження – статі та гендеру" [12. с. 129]. А постійне обговорення поняття "гендер" породило досить широкий спектр різних тлумачень, що змучило дослідників зосередити свою увагу перш за все на тому, яким чином і з яких компонентів складається сучасне уявлення про систему стать-гендер.

В нашому розумінні, гендер є сукупністю цінностей, норм поведінки, ролей, способу мислення чоловіків і жінок, набутих ними в процесі соціалізації, що в кожному суспільстві може бути різною, навіть протилежною. Ми розглядаємо термін "гендер" як категорію процесу, що поділяється на навчання і оволодіння певними поведінковими нормами.

Використана література:

1. Богачевська-Хом'як М. Суспільство переосмислює ролі жінок і чоловіків в Україні // Очима жінок – 1998. – С. 34-40.
2. Бондаревська І. Гендер як категорія теоретичного аналізу // Гендерні студії: освітні перспективи (навчально-методичні матеріали). – К.: ПІД "Фоліант", 2003. – 80 с.
3. Брандт Г. Философская антропология феминизма. Природа женщины / Г. А. Брандт. – СПб: Алетейя, 2006. – 158 с.
4. Вейнингер О. Пол и характер. – М.: Феникс, 1998.
5. Воронина И. А., Климентова Т. А. Тендер и культура // Женщины и социальная политика (гендерный аспект). – М., 1992. – С. 10-22.
6. Тендер: реалії та перспективи в українському суспільстві / Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: ПЦ "Фоліант", 2003. – 300 с.
7. Здравомыслова Е., Темкина А. Введение. Феминистский перевод: текст, автор, дискурс // Хрестоматия феминистских текстов. – СПб: Дмитрий Буланин, 2000. – 304 с.
8. Здравомыслова Р., Темкина А. Социальное конструирование тендера как феминистская теория // Женщина. Тендер. Культура. – М.: МЦГИ, 1999. – 368 с.
9. Іващенко О. Тендерна наукова перспектива: від світогляду до політики // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 6. – С. 78-91.

10. Кутова Н. Тендерні ініціативи в педагогічній освіті // Вісник Житомирського педагогічного Університету. Вип. 6. – Житомир: Видавничий Центр ЖДПУ. – С. 54-58.
11. Лауретис де Т. Американський Фрейд // Тендерные исследования. – 1998. – № 1.
12. Малес Л. Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники тендеру // Основи теорії тендеру: Навчальний посібник. – К.: "К.І.С.", 2004. – 536 с.
13. Мельник Т. Гендер як наука та навчальна дисципліна // Основи теорії тендеру: Навчальний посібник. – К.: "К.І.С.", 2004. – 536 с.
14. Міллет К. Сексуальна політика / Пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 619 с.
15. Парсонс Т. О структуре социального действия. – М.: Академический проект, 2002.
16. Пушкарева Н. Л. Тендерные исследования в исторических науках // Тендерные исследования. № 3 (№ 2 / 1999) / Харк. Центр генд. доел.; Гл. ред. Жеребкина И. – Харьков: ХЦГИ, 1999. – С. 166-186.
17. Рубин Г. Обмен женщинами: заметки по политэкономии пола // Антология тендерной теории. – М., 2000. – С. 99-113.
18. Теория и методология тендерных исследований. Курс лекций. / Под общей ред. О. А. Ворониной. – М.: МЦГИ, 2001. – 384 с.
19. Чухим Н. Тендерна освіта в Україні // <http://www.gendercentre.org.ua/htdocs/article%2003.htm>
20. Mead M. Sex and Temperament in three Primitive.

АННОТАЦІЯ

Рассматривается сущность и отличия понятий "тендер" и "пол" в работах украинских и зарубежных исследователей, а так же, предлагается авторское видение этой проблемы.

Процик Л. Л.

Київський національний університет культури і мистецтва

МАЙСТЕРНІСТЬ ТЕАТРАЛЬНОГО РЕЖИСЕРА: НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТАМ ТЕАТРАЛЬНО-РЕЖИСЕРСЬКОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Сучасна постановка театральної вистави принципово відрізняється від традиційної, скажімо, у порівнянні з періодом до середини ХХ ст. Ускладнення вимог театральної режисури спричинила потужна інформатизація суспільства, поява особливим чином налаштованої, вельми обізнаної й у зв'язку з цим досить вимогливої аудиторії.

Динамічними процесами активного утвердження режисерського мистецтва і визначенням ролі режисера в інсценізації твору цікавилися як мистецтвознавці, так і самі театральні постановники, стверджуючи свою діяльністю багатовимірність праці режисера.

Ще В. Вороний у своїй книзі "Театр і драма" провідну роль у театральному мистецтві відводив режисерові, його інтуїції, досвідченості, витонченості, уважності до найменших дрібниць [1]. Видатним майстром сцени й режисером Гнатом Юрою у контексті специфіки світосприйняття як